

over de maatschappelijke legitimering van het wetenschappelijk seksonderzoek, een kennissociologische reflectie

L. Vandekerckhove

Het seksonderzoek is hedentendage een bloeiende tak van de meest uiteenlopende wetenschappelijke disciplines : er wordt zodanig veel over de menselijke seksualiteit geschreven dat de oogst aan publicaties zelfs binnen één wetenschappelijke branche, als bijvoorbeeld de sociale wetenschappen, met moeite nog te overzien is. Vooral wanneer men beseft dat deze explosieve groei zeer recent is, zou men kunnen geneigd zijn aan te nemen dat de remmingen die het seksonderzoek zo lang aan de grond hebben gehouden, nu blijkbaar hun effect hebben verloren. Want dat hier een verband bestaat, is duidelijk. Geen enkele wetenschapper werkt immers in een sociaal vacuüm dat hem in volle onafhankelijkheid van zijn maatschappelijke entourage en vooral van zijn eigen verinnerlijkte culturele bagage aan het werk laat. Als in de wetenschappelijke communauteit tot enkele decennia terug de aandacht systematisch afgewend bleef van een zo vitaal onderwerp als de menselijke seksualiteit, dan kan dit bezwaarlijk worden afgedaan als een toevallige vergetelheid. Terecht merkt Feldmann op dat het ongemak, waarmee de beoefenaars van de (mens-)wetenschappen zekere onderwerpen tot voorwerp van studie nemen, een weerspiegeling is van het ongemak dat de hele samenleving ervaart ten opzichte van deze onderwerpen : "En subissant ainsi les interdits sociaux, le chercheur se relève d'abord homme, partie prenante de la société, avant d'être un scientifique pour lequel toute vérité est bonne à décourvrir, surtout si elle est chachée" (1). Omgekeerd geldt dan natuurlijk ook dat wanneer de laatste twintig à dertig jaar de publicatiedrift op het terrein van de seksualiteit als het ware is losgebarsten, dit evenzeer een maatschappelijke achtergrond indiceert die zulke wetenschappelijke oriëntatie wél toelaat. Bij de aanvang van deze studie vragen wij ons af wat de ontwikkeling van het wetenschappelijk seksonderzoek ons leert over het taboe op de seksuele communicatie (d.i. het taboe op de communicatie die de seksualiteit tot voorwerp heeft, kortweg : het seksueel taboe). Kan de geweldige groei van dit onderzoek geïnterpreteerd worden als indicator van een progressieve deinstitutionalizing van het seksueel taboe, of niet ?

1. DE INSTITUTIONALIZERING VAN HET EUROPEES SEKSONDERZOEK : BIPOLAIR GELEGITIMEERD ALS INSTRUMENT VAN THERAPEUTISCHE ACTIVITEIT EN/OF ETHISCHE DUIDING

Drie opvallende omstandigheden kenmerken de genese van de wetenschappelijke aandacht voor het individueel zowel als sociaal seksueel leven. Ten eerste, de vroegste *sociaal-wetenschappelijke* beschrijvingen en analyses van patronen van seksueel gedrag

waren, merkwaardig genoeg, van de hand van antropologen die verslag uitbrachten over de samenleving van de zogenaamde "wilde" volkeren. Reiss merkt dienaangaande op dat deze wetenschappelijke activiteit binnen de zich ontwikkelende sociale wetenschappen mogelijk was omdat van "wilde" of "heidense" of "primitieve" samenlevingen bezwaarlijk kan verwacht worden dat zij de "gecivilizeerde" benadering van de seksualiteit volledig hebben geleerd (2). Dat de seksresearch in de sociale wetenschappen ontkiemde via de studie van *vreemde* samenlevingen is op zich al significant. Het wijst er reeds op dat de wetenschappelijke legitimiteit geen voldoende basis vormde om de vragen, die de onderzoeker ging formuleren over het geslachtsleven, onvoorwaardelijk tot voorwerp van wetenschappelijke activiteit te nemen. We zullen hier niet langer blijven bij stilstaan, maar het is nodig het fenomeen als zodanig te noteren: wetenschappelijke seksuele communicatie was oorspronkelijk slechts mogelijk voor zover ze juist géén betrekking had op de eigen samenleving waartoe de onderzoekers behoorden.

Ten tweede, als men dan nagaat hoe de seksualiteit naderhand ook *buiten* de antropologie het voorwerp van wetenschappelijke studie kon worden, of hoe met andere woorden de westerse samenleving haar *eigen* seksuele patronen voor wetenschappelijke studie heeft vrijgegeven, valt bij één oogopslag op dat zulke studie ontkiemd is en zich lange tijd ook ontwikkeld heeft *buiten* de "tempel der wetenschap", de universiteit, wat allicht met geen enkele andere wetenschappelijke discipline in zulke mate het geval is geweest. Nog in 1966, toen Masters en Johnson hun baanbrekend werk publiceerden over de fysiologie van de seksuele reacties bij de mens, stelden ze dat de geneeskundige faculteiten aan de (Amerikaanse) universiteiten tot dan toe systematisch weigerden om de menselijke seksuele fysiologie in het onderwijsprogramma van geneeskunde op te nemen (3). De situatie in Amerika was helemaal niet uitzonderlijk. Bekijken we vluchtig de geschiedenis van de seksuologie in een paar Europese landen, dan zien we dat ook hier deze discipline relatief laat en beslist niet zonder problemen geïntegreerd werd in het universitair onderwijs en in het wetenschappelijk onderzoek dat aan de universiteiten verricht wordt (4).

Ten derde: niet alleen ontstond in Europa de wetenschappelijke aandacht voor de eigen patronen van seksueel gedrag buiten de geïnstitutionalizeerde wetenschapsbeoefening, maar daarenboven ontstond deze aandacht steeds in een welbepaald perspectief, namelijk in therapeutisch perspectief. Wat in eerste instantie aan seksuologie bestond, was exclusief medische seksuologie.

Welnu, het is juist de therapeutische legitimering die niet alleen de wetenschappelijke belangstelling voor de eigen seksualiteit maatschappelijk mogelijk maakte, doch die ook mogelijk maakte dat na verloop van tijd -- dit wil zeggen nadat de legitimering zowel onderkend als aanvaard was -- het seksonderzoek geïnstitutionalizeerd werd en zijn plaats kreeg toegewezen in de universitaire instellingen. Dat is niet overal de enige noodzakelijke legitimering geweest, doch het is globaal beschouwd zeker de belangrijkste geweest. Ira Reiss stelt dat de menselijke seksualiteit daarnaast ook in het blikveld van de wetenschap kon komen, indien daaraan een *ethische motivering* ten grondslag lag (5). Verder zullen we inderdaad aantonen dat de seksuologie aan sommige Europese universiteiten ingang kon vinden op grond van ethische motieven of op grond van een combinatie van ethische en therapeutische motieven.

Door zijn onderzoeksbezigheid in therapeutisch perspectief te plaatsen, kwam de onderzoeker tegemoet aan een *maatschappelijke* voorwaarde om zijn aandacht te richten op de seksualiteit binnen de eigen westerse gemeenschap. Dit betekende daarom nog niet dat zijn activiteit probleemloos aanvaard werd. Zoals reeds eerder gesteld, was de seksuologie van bij de aanvang klinisch georiënteerd, terwijl niettemin in academische kringen langdurig weerstand werd geboden tegen de integratie van de medische seksuologie in de onderwijs- en onderzoeksprogramma's van de geneeskundige faculteiten. De vraag blijkt zelfs niet eens misplaatst of deze weerstand wel overal is opgeheven: in 1978 stelt Vandereycken dat "een 'open-en-bloot-' hoofdstuk over seksualiteit in een handboek van gynaecologie nog steeds ongewoon en verrassend is" (6).

Naast de moeizame integratie van de seksuologie in de universitaire curricula is er nog een andere indicator van de hardnekkige werkzaamheid van het cultureel embargo op de (i.c. wetenschappelijke) seksuele communicatie. Kon immers de medische community uiteraard geen verzet manifesteren tegenover de overigens zeer vaag en abstract blijvende "therapeutische doelstellingen" van deze van haar leden die zich met seksresearch gingen bezighouden. Ze kon de diepgewortelde maatschappelijke reserve tegenover dit soort onderzoek op een andere wijze manifesteren, door namelijk de therapeutische resultaten van dit onderzoek naast zich neer te leggen. Piet Nijs wijst er met name op dat Masters en Johnson juist ten gevolge van de achterdocht die er aanvankelijk bleef bestaan in medische kringen, hun therapeutische resultaten niet konden publiceren in de leidinggevende medische tijdschriften, maar daarvoor aangewezen waren op wat hij noemt meer "regionale" vaktijdschriften van minder wetenschappelijke gewichtigheid (7). Een zekere analogie met deze negatie ligt in de ontvangst van een publicatie van twee Duitse medici (8). Hun geval is bijzonder revelerend voor de verhouding tussen het wetenschappelijk seksonderzoek en het seksueel taboe en verdient daarom de volle aandacht. Werkzaam in de medische polykliniek van de universiteit van Jena, brachten zij in 1950 verslag uit van een experimenteel seksueel fysiologisch onderzoek dat plaatsvond om direct therapeutische redenen en waarin bij één man en één vrouw werd nagegaan hoe het hart en de bloedvaten reagerden op seksuele prikkeling. Sigusch vermeldt dat deze auteurs hun werk slechts in een medisch vaktijdschrift gepubliceerd kregen wanneer zij hun stimulatietechniek — de methode die zij hadden aangewend om de betrokken patiënten tot orgasme te brengen — in het Latijn hadden beschreven (9).

De therapeutische motivering is één maatschappelijk erkende legitimatie voor het wetenschappelijk seksonderzoek, de ethische motivering is een andere. Over het geslachtsleven en vooral over de controle ervan is een stroom van publicaties tot stand gekomen die gericht werden (worden) tot ouders, opvoeders, leraars en ook tot de adolescenten, en die doorheen een grote verscheidenheid in het gehalte van wat genoemd wordt "wetenschappelijke informatie" alle een bevoogdende bedoeling gemeenschappelijk hebben. Eén zaak overstijgt daarbij het wetenschappelijk belang: het handhaven van de gevestigde waarden (10). Van dergelijke tendentieuze literatuur kan bezwaarlijk verwacht worden dat zij onze kennis van de menselijke seksualiteit ten spoedigste zal verrijken: zij ontstaat uit een andere dan wetenschappelijke bekommernis en de auteurs ervan zijn wegens hun ethische opties niet zelden geneigd om de

wetenschappelijke inzichten terzake te negeren of – bijvoorbeeld door selectieve presentatie – te vertekenen.

De kaarten liggen doorgaans anders waar het gaat om de seksresearch zoals die *institutioneel* beoefend wordt in al dan niet universitaire onderzoekcentra. Hier overweegt niet zozeer de bekommernis om gedragsvoorschriften te richten aan een zo breed mogelijk gehoor, of de bekommernis om een zo breed mogelijk gehoor te overtuigen van de waarde van een ethische code, doch is het werkelijk de bedoeling om vanuit een daartoe onmisbare openheid voor het onbekende aan onderzoek te doen. Of deze cognitieve belangstelling in feite ook alle voorwaarden schept voor de institutionalisering van een onbesmette wetenschappelijke houding van waaruit “toute vérité est bonne à découvrir” is nog een ander punt. De integratie van het wetenschappelijk seksuologisch onderzoek voltrekt zich immers steeds binnen een socio-culturele context waarin seksuele communicatie niet onvoorwaardelijk geschiedt. Deze integratie moet dan ook noodzakelijk de voorwaarden weerspiegelen waaronder zulke communicatie kan tot stand komen, met name de bedoeling om van het seksuologisch onderzoek een instrument te maken voor therapeutische of voor ethische activiteit. Dat in dit laatste geval de ethische instrumentaliteit zich niet noodzakelijk moet manifesteren in de produktie van een direct bevoogdende literatuur, moge bijvoorbeeld blijken uit de praktijk van het seksuologisch onderzoek aan de Katholieke Universiteit te Leuven. Enerzijds werd het seksuologisch onderzoek er geïnstitutionaliseerd als antwoord op de behoefte van de katholieke moraaltheologen om bij het herformuleren van een als voorbijgestreefd ervaren kerkelijke visie op de seksualiteit te kunnen steunen op wetenschappelijke inzichten terzake. Dit was de fundamentele optie die aan de basis lag van de oprichting van het Instituut voor Familiale en Seksuologische Wetenschappen in 1961 (11). Anderzijds werd met opzet een directe kerkelijke bevoogding vermeden om het Instituut toe te laten zijn onderzoekspraktijk “vrij en onafhankelijk” te ontwikkelen. Juist daarom werd ook elke koppeling vermeden van dit Instituut met de theologische faculteit (12). Interessant hieraan is nu evenwel dat het alternatieve institutionele kader dat voor de organisatie van een onafhankelijke onderzoekspraktijk dan blijkbaar wel geschikt geacht werd, niet een andere faculteit van de menswetenschappen maar uitgerekend de faculteit *geneeskunde* was. Nu is het wel zo dat deze keuze grotendeels bepaald werd door de aard van de problemen die in de voorbereidende discussies rond de oprichting van het Instituut de meeste aandacht kregen, namelijk de problemen van de geboorteregeling (13). Doch wat er ook van zij, juist de toespitsing van de aandacht op deze problemenfocus zowel als de keuze van de faculteit *geneeskunde* als institutioneel kader voor de ontwikkeling van de seksuologische onderzoek- en onderwijsactiviteit bevestigen beide dat, zo de wetenschappelijke aandacht voor het geslachtsleven in de eigen gemeenschap nog een andere dan louter ethische legitimatie behoefde, deze besloten lag in de therapeutische of hulpverlenende finaliteit van het onderzoek. Het bipolair karakter van deze legitimatie – de ethische en de therapeutische referentie – ligt overigens ook weerspiegeld in de samenstelling van de eerste werkgroep die de voorbereiding op zich nam van de oprichting van het instituut, en die namelijk bestond uit een leidinggevend hoogleraar in de moraal en drie professoren in de gynaecologie (14).

De integratie van de seksresearch aan de K.U.L. weerspiegelt aldus op prominente wijze de maatschappelijke voorwaarden waaronder het wetenschappelijk onderzoek

van de menselijke seksualiteit een tweede fase kon ingaan, dit wil zeggen : de voorwaarden waaronder de wetenschap, na het in kaart brengen van *uithemse* seksuele patronen, de aandacht kon richten op de patronen van seksueel gedrag en seksuele respons in *eigen* gemeenschap (15) : zulk onderzoek werd mogelijk naarmate het nut ervan werd ingezien en aanvaard voor ethische en/of voor medische of meer algemeen therapeutische doeleinden. Niet alleen de *geschiedenis* trouwens van het Instituut voor Familiale en Seksuologische Wetenschappen weerspiegelt deze maatschappelijke conditionering. Voor zover de *publicaties* van een onderzoekcentrum de wetenschappelijke bedrijvigheid van dit centrum indiceren, laat de publicatielijst van het Instituut voor Familiale en Seksuologische Wetenschappen duidelijk zien dat de onderzoekaandacht zeer sterk, om niet te zeggen geheel, gaat naar wat maatschappelijk of individueel als probleemvelden wordt ervaren. De activiteit van dit instituut valt daardoor perfect in de plooiën van de zo centraal gekomen "welzijnszorg" vermits ze overwegend en overigens expliciet het karakter van hulpverlening heeft aangenomen. Van de twee reeksen van publicaties die op initiatief van het instituut in samenwerking met de Vereniging voor Seksuologen-Leuven, worden uitgegeven (een boekenreeks sinds 1977 en een tijdschrift sinds 1978), stelt de redactiesecretaris : "Beide uitgaven, hoewel grondig verschillend qua vorm en uitwerking, viseren toch eenzelfde publiek : de 'hulpverleners uit de eerste lijn'" (16).

De institutionalisering van het wetenschappelijk seksonderzoek in België (17) reveleert het waarderingspatroon dat de bespreking van seksuele aangelegenheden algemeen conditioneert. De wetenschappelijke seksuele communicatie is noodzakelijk gestroomlijnd naar het vigerend cultureel klimaat waarin zij tot stand komt. Ook al kan de onderzoeker zich voorstellen dat hij ongebonden is, dat hij zélf beslist wat hij zal bestuderen en hoe hij dat zal doen, hij kan niet voorbijgaan aan het feit dat zijn onderzoekactiviteit als zodanig slechts mogelijk is omdat ze ingebed is in een kader dat maatschappelijke sanctie heeft gekregen op grond van zijn consistentie met de overspannende culturele oriëntaties. Deze consistentie wordt bereikt doordat het onderzoek georiënteerd wordt op maatschappelijk hoog gewaardeerde doeleinden, namelijk de bevordering van de lichamelijke en geestelijke gezondheid van de individuele leden van de gemeenschap en de ethische oriëntering van de collectiviteit als zodanig. Binnen dit kader wordt de wetenschappelijke studie van de seksualiteit niet alleen getolereerd, maar krijgt zij omwille van haar instrumentaliteit voor genoemde doeleinden zelfs positieve sanctie. De Belgische situatie bevestigt daarom de stelling dat de westerse samenleving haar eigen patronen van seksueel gedrag voor wetenschappelijk onderzoek vrijgeeft omdat en in zoverre aan zulk onderzoek een medische, een meer algemeen therapeutische of een ethische motivering ten grondslag ligt.

Deze stelling wordt overigens bevestigd door de oriëntatie van het wetenschappelijk seksonderzoek in andere westerse landen. In de "Leuvense cahier voor seksuologie nr. 4" wordt een profiel getekend van de ontwikkeling en de actuele beoefening van de seksuologie in Duitsland, Nederland, Zwitserland, Tsjechoslowakije en Italië (18). Voor zover dit overzicht ons toelaat te veralgemenen, kunnen we stellen dat er inderdaad niet veel twijfel bestaat over de legitimering die de institutionalisering van de Europese seksuologiebeoefening conditioneerde. Samenvattend kunnen we stellen dat deze institutionalisering in eerste instantie mogelijk is geweest omdat de seksuologie-

beoefening erkenning vond als instrument voor de hulpverlening in medische, psychische of relationele probleemsituaties. Deze legitimering is aanwezig in de wordingsgeschiedenis van elk van de onderzoekcentra of instituten die in genoemde 'cahier' worden voorgesteld (inclusief het Leuven Instituut voor Familiale en Seksuologische Wetenschappen). In tweede instantie is de institutionalisering van de seksuologie maatschappelijk mogelijk geweest omdat van deze discipline een significante morele impact verwacht werd. De wetenschappelijke seksresearch kon immers zowel de ethici ten dienste zijn die aan de promulgatie van nieuwe ethische standaarden een wetenschappelijke basis wilden geven (overwegend als ethische motivering in België) als de opvoeders van het populaire echelon waar immers de seksuele voorlichting hoe langer hoe méér als een relationeel te duiden, en dus ethisch te inspireren aangelegenheid ervaren werd (overwegend als ethische motivering in Italië). Vandaar de conclusie: de genese van het seksuologische onderzoek en de actuele seksuologische bedrijvigheid op Europees vlak laten toe te bevestigen dat de wetenschappelijke studie van de seksualiteit zich kon/kan richten op de eigen westerse gemeenschap omdat en in zoverre zulke studie gepercipieerd werd/wordt als instrumenteel voor de bevrediging van twee types van — overigens stijgende — behoeften van deze gemeenschap, namelijk de behoefte aan klinische activiteit en de behoefte aan ethische duiding. Precies door deze instrumentele oriëntatie vormt het onderzoek een communicatietype waarin eerbiediging van het seksueel taboe bij voorbaat gegarandeerd is: om genoemde (buitenwetenschappelijke) doeleinden te bereiken, dient bij allen die in het onderzoek betrokken zijn elke "ontsporing" te worden uitgesloten naar een expressieve handelwijze, en dus a priori naar de getaboeëerde expressieve handelwijze, de toekenning namelijk van een seksueel gratificerende functie aan de onderzoekbezigheid.

2. OBJECTIEF SEKSONDERZOEK IN DE GEDRAGSWETENSCHAPPEN ? JA EN NEEN, MAAR UITEINDELIJK : NEEN

Daarmee is de zaak echter niet afgedaan, want de geschiedenis van de Amerikaanse seksresearch lijkt met de conclusie van paragraaf 1 niet in overeenstemming te zijn. Inderdaad, aan het Institute for Sex Research van de Universiteit van Indiana, USA — kortweg: het Kinsey Institute — is het onderzoek tot vrij hoge bloei kunnen komen zónder therapeutische en zónder ethische legitimering. Als nergens anders ter wereld was het onderzoek van Kinsey c.s. er van bij het begin uitsluitend gericht op de verkenning van de feitelijk vóórkomende patronen van seksueel gedrag, ongeacht hoe deze in medische of ethische termen ook mochten gecategoriseerd worden. Een tiental jaren al vóór hij in 1947 het Instituut oprichtte, was Kinsey op zijn eentje begonnen mensen te ondervragen over hun seksuele activiteiten en opinies. Geen ethische motivering en geen klinische praktijk lagen aan de basis hiervan, doch het besef dat er over een zo wezenlijk aspect van het menselijk leven zo verbijsterend weinig valide informatie bestond (19). Zijn onderzoek was dan ook niet ontworpen in functie van enige ethische of therapeutische doelstelling. Integendeel, hij wilde juist tegen de beperkingen van zulke conceptie reageren en het onderzoek opentrekken om de seksualiteit "wetenschappelijk", dus objectief te bestuderen. Hem interesseerden niet de vragen welke "abnormaliteiten" er bestaan in ethische of klinische termen, en hoe ze het best

kunnen behandeld respectievelijk voorkómen worden, noch de reeds objectievere vraag op welke gronden bepaalde seksuele gedragsvormen als deviante gedragingen bestempeld worden. Hem interesseerde alléén de vraag welke seksuele uitingen er in welke mate vóórkomen bij welke categorieën van mensen ; de vraag dus hoe de mensen -- alle mensen -- zich in feite seksueel gedragen. Het Instituut zelf omschrijft het nog steeds als één van zijn basisprincipes "het seksueel gedrag in al zijn verschijningsvormen objectief, niet-beoordelend te benaderen" (20). Dit streven naar objectiviteit is een cruciale factor gebleken voor de evolutie van de maatschappelijke respons op het seksonderzoek. Het is onjuist *want onvolledig* als we stellen dat de moderne westerse samenleving haar eigen patronen van seksueel gedrag voor wetenschappelijke studie heeft vrijgegeven voor zover aan deze studie een therapeutische of ethische motivering ten grondslag lag. Onder deze voorwaarden is immers het "fenomeen" Kinsey niet verklaarbaar. Maar dit betekent ook weer niet dat Kinsey zich ongelegen kon laten aan de mechanismen van sociale controle die het traditioneel seksueel taboe operationeel houden. Het fenomeen Kinsey is mogelijk geweest omdat het Kinsey-onderzoek op een andere wijze, dit is : ook zónder ethische en/of therapeutische functie te vervullen, aan de fundamentele voorwaarde voldeed waaronder de seksualiteit in het algemeen voorwerp van tussenmenselijke communicatie kan worden : uit hun cognitieve finaliteit vloeide immers voort dat het onderzoek zelf en de rapportering ervan *instrumentele* activiteiten moesten worden, die uit hun eigen aard elke *kathectische* oriëntatie (21), d.w.z. elke particularistische aandacht voor ook maar enige (i.c. seksuele-) gratificatiemogelijkheid, principieel onmogelijk maken. De dubbele communicatiesituatie (de communicatie tussen observator en geobserveerde enerzijds, deze tussen rapporteur en lezer anderzijds) impliceert geen schending van het traditioneel taboe omdat de instrumentaliteit van de interactie vereist dat alle betrokkenen afstand doen van zelfs nog maar de motivatie tot onderzoek van de (seksuele) gratificatiemogelijkheden die de situatie biedt. Deze abstraherende *afstandelijkheid* is een maatschappelijk *relatief* aanvaardbaar substituut geweest voor het gebrek aan ethische en/of therapeutische legitimering en werd wetenschappelijk gerealiseerd door een rigiede conformiteit aan de objectiviteitsnorm. Maisonneuve heeft recent nog gesteld dat de seksualiteit het voorwerp van wetenschappelijk onderzoek is kunnen worden voor zover zulke studie in behaviouristische termen geconcipieerd werd, "comme is le tabou apparemment dépassé se compensait par la désincarnation du chercheur et de son 'Rapport' ... tel que la fameux 'Rapport Kinsey' " (22). De suggestie alleen al van Maisonneuve dat Kinsey's onderzoek op behaviouristische postulaten stoelt, getuigt hoe indrukwekkend een consequent objectieve bespreking van het seksueel gedrag kan zijn. Wat Kinsey op de voorgrond haalde, was de seksuele opwinding als "gegeven" waarvan hij objectief *alle* vóórkomende bronnen wilde verkennen. Dat hij juist dáárom op denigrerende wijze naderhand een "orgasmeteller" werd genoemd, toont al onmiddellijk aan hoe dit streven naar objectiviteit als een tweesnijdend mes opereerde. Het is nodig daarbij stil te staan om tot een adequater begrip te komen van de maatschappelijke voorwaarden waaronder het seksonderzoek kan gedijen.

Daarnet werd gesteld dat het traditioneel seksueel taboe door de wetenschappelijke studie van de seksualiteit, zelfs door de studie van het gemotiveerd seksuele handelen, niet wordt geschonden omdat en in zoverre zulke studie de seksualiteit in genoemde zin afstandelijk benadert. Men zal zich ook herinneren dat de eerste sociaal-weten-

schappelijke seksresearch betrekking had op *uitheemse volkeren*. Welnu, deze aanvankelijke beperking van de seksresearch tot het antropologisch onderzoek kan worden geïnterpreteerd als een letterlijke realisatie van deze eis tot afstandelijkheid : alleen gedragspatronen die “op afstand” werden aangetroffen, konden maatschappelijk ongecontesteerd worden bestudeerd en gerapporteerd. Het empirisch wetenschappelijk onderzoek van de seksuele gedragspatronen van de *eigen gemeenschap* bouwde dan naderhand dat element van afstandelijkheid in, deels door de aandacht te richten op abnormale want “pathologische” fenomenen, deels ook — en waar de therapeutische en/of ethische motivering ontbreekt zoals in de sociologische studie : uitsluitend nog — middels de methodologische eis van objectiviteit. Aan deze eis zijn twee aspecten verbonden : objectiviteit impliceert dat het individu zijn cognitieve oriëntatie laat primeren, ten eerste niet alleen op zijn kathectische maar ten tweede ook op zijn morele oriëntatie. Welnu deze dubbele aspectualiteit van het streven naar objectiviteit draagt in zich de kiem van een paradoxale evaluatie waarop Kinsey’s bedrijvigheid al spoedig is vastgelopen. Immers, door enerzijds zijn cognitieve oriëntatie te laten primeren op zijn kathectische oriëntatie, schept de onderzoeker een instrumentele communicatiesituatie waarin aan iedere mogelijkheid tot expressieve betekenisgeving voorbijgegaan wordt. Of simpelwel : niet de “voyeur” maar de “rapporteur” is aan het werk, niet de “pornograaf” maar de “wetenschapper” is aan het woord. In die zin betekent *objectief* over seksualiteit spreken : het seksueel gedrag *objectiveren*, d.i. het van zijn subjectiviteit ontdoen : seksualiteit is dan niets méér dan een “gegeven” dat wordt “aangetroffen” in “objecten” waarmee noch de “rapporteur” noch de “lezer” van diens rapport zich dienen te identificeren. Juist daarmee komt de onderzoeker tegemoet aan de belangrijkste maatschappelijke voorwaarde waaronder seksualiteit überhaupt voorwerp van communicatie kan worden : de objectiviteitsnorm garandeert een subtiele afstandelijkheid. De menselijke seksualiteit kan het voorwerp van wetenschappelijk onderzoek worden omdat en voor zover, in laatste instantie, de communicatie die met de wetenschappelijke activiteit en met de rapportering ervan gepaard gaat, geen seksueel-expressieve betekenis krijgt. Het is dit aspect van de objectiviteitsnorm dat Feldman voor ogen heeft wanneer zij stelt dat de wetenschap dank zij haar strenge en objectieve benadering zélf een zeer bijzondere rol heeft gespeeld in de ontwikkeling van het traditioneel seksueel taboe : dat de specialist zich gaat buigen over de “seksuele problemen” van onze samenleving — aldus deze auteur — illustreert enerzijds de progressieve opheffing van het taboe, *maar dient anderzijds om de samenleving op een bepaalde wijze te oriënteren op de seksualiteit*. “Dans les deux cas, j’oue à plein l’image rassurante du spécialiste scientifique, avec ses sous-entendus de rigueur et d’objectivité (23). Met andere woorden opnieuw, seksualiteit is wel bespreekbaar geworden, maar slechts onder bepaalde voorwaarden : als de objectieve benadering van de wetenschap voor zulke bespreking tot norm dient. Alleen als de objectiviteitsnorm deel uitmaakt van het beeld dat ontstaat van de seksuele communicatie, is dit beeld een “image rassurante”. Enerzijds is dus de conformiteit aan de objectiviteitsnorm van aard om de maatschappelijke weerstand tegen de seksuele communicatie in te dijken. Maar anderzijds — en dat verklaart de paradoxale ontvangst waarop het werk van Kinsey onthaald werd — is juist dezelfde conformiteit aan de objectiviteitsnorm van aard om die weerstand aan te wakkeren. Het seksueel gedrag objectief bestuderen betekent immers niet *alleen* dat zulke studie geen seksueel-expressieve betekenis krijgt, maar betekent *ook* dat de cognitieve criteria die het studiewerk normeren niet door morele criteria doorkruist worden. Dat wil zeggen dat de onderzoeker ernaar streeft

om bij de verkenning van de patronen van seksueel gedrag doelbewust het morele referentiekader te negeren waaraan binnen de bestudeerde gemeenschap elke seksuele handeling haar "zin" (i.c. haar morele betekenis) en derhalve haar legitimiteit ontleent. Dit ondubbelzinnig primaat van de cognitieve standaarden bracht Kinsey ertoe om alle vormen van seksueel gedrag in alle openheid te bevragen, ongeacht welke ethische qualificatie aan deze gedragspatronen werd toegemeten. De echtelijke coïtale ervaring representeerde voor de *onderzoeker* Kinsey niets méér of niets minder dan wat masturbatie, homoseksuele bevrediging of seksuele omgang met dieren zijn: quantificeerbare indicatoren van seksuele activiteit. En dààr lag dan de "ontsporing". Feldmann heeft met overtuiging aangetoond (24) dat door een objectief onderzoek uit te voeren naar de variaties van seksueel handelen en deze variaties te relateren aan sociologische variabelen, Kinsey op een dubbele manier de maatschappelijke tolerantie tegenover het seksonderzoek heeft getart. Ten eerste, om de seksuele activiteit quantitatief te kunnen bestuderen en om de variabiliteit ervan niet door ethische onderscheidingen beperkt te zien, heeft hij haar noodzakelijk ontkoppeld van iedere subjectieve zingeving en alleen als fysiologisch gebeuren bestudeerd. Dat alléén al maakte hem reeds kwetsbaar. Maar ten tweede, bovenop deze "vermetelheid" en trouwens als gevolg ervan heeft hij een rapport de wereld ingestuurd dat in eerste instantie het shockerend beeld geworden is van de discrepantie tussen het feitelijk seksueel gedrag en de ideologische, d.i. de op de (dominante) culturele waarden positief afgestemde en daarom sterk geïnstitutionaliseerde voorstelling van dit gedrag. Dat dit hem niet overal in dank werd afgenomen – al te vaak werd hem bijvoorbeeld aangewreven dat hij als zoöloog was te werk gegaan – moge blijken uit de tweeslachtige reacties die volgden wanneer eenmaal het grote publiek met de resultaten van Kinsey's objectieve wetenschapsbeoefening geconfronteerd was geworden. Eén van de eerste medewerkers van Kinsey en zijn opvolger als directeur van het Kinsey-Instituut, de antropoloog Paul Gebhard, getuigt in een terugblik op de periode onmiddellijk na de publicatie van het tweed Kinsey-rapport: "While the scientific community in general received the new volume as a large and worthwhile contribution to knowledge there were, in addition to those who voiced legitimate criticism in moderate tones, a small highly vocal minority who attacked both Kinsey and the research with what can only be described as passion" (25). Het drama van Kinsey bestond er dus in dat een zo groot mogelijke realisatie van het wetenschapsideaal, dat juist zijn onderzoek moest legitimeren – van bij de aanvang van zijn seksuologische bedrijvigheid heeft de president van de Universiteit van Indiana hem *in naam van de academische vrijheid* de hand boven het hoofd moeten houden (26) – zich uiteindelijk tegen hem heeft gekeerd omdat zijn streven naar objectieve wetenschapsbeoefening tegenstrijdig gewaardeerde implicaties had. En al was de universiteitspresident aanvankelijk nog in staat om op lokaal vlak alle protesten op te vangen en te neutraliseren, hij was niet meer in staat om op te tornen tegen de aanvallen op federaal niveau. Het verzet werd zó georganiseerd dat in 1954 de financierende instantie (de Medische afdeling van de Rockefeller Foundation) er op morele gronden en met morele argumenten toe gebracht werd het Kinsey-Instituut te kortwieken door de subsidiekraan zonder meer volledig te sluiten. Een parlementaire onderzoekscommissie was tot de conclusie gekomen "dat het werk van het Instituut onwetenschappelijk was, beledigend voor het Amerikaanse volk en ondermijnend voor de moraal" (27). Deze commissie had haar onderzoek verricht in het kader van de "communistenjacht" uit de vijftiger jaren en het Kinsey-Instituut werd erdoor op de korrel genomen, niet wegens communistische propaganda of activiteit,

doch wegens de *morele ondermijning* die ervan uitging en die "het land kwetsbaarder zou maken bij een eventuele communistische machtsovername" (28).

Twee significante dingen deden zich voor wanneer deze hetze voorbij was. Ten eerste, het Instituut kreeg opnieuw een reeks van beurzen *en wel van het Nationaal Instituut voor Geestelijke Gezondheid*. Deze plotse ommekeer verklaart Gebhard doordat in de Verenigde Staten het besef groeide dat seksualiteit een belangrijk aspect was van het geestelijk welzijn (29). Met andere woorden, voor de hervatting van de steun aan Kinsey's seksresearch werd de legitimering niet gezocht in de zuiver cognitieve doelstellingen van de wetenschapper "pour lequel toute vérité est bonne à découvrir, surtout si elle est cachée" (30) -- Kinsey's allereerste legitimering -- maar in de functionaliteit van deze research voor de gezondheidszorg. In de lijn daarvan trouwens ligt de vaststelling dat het Instituut eerder actief was en nog steeds méér activiteiten ontplooit in medische dan in gedragswetenschappelijke kring (31). En ten tweede, consistent met deze nieuwe verwachtingen opteerde het Instituut voor een nieuwe politiek (32). Vooral twee aspecten van deze beleidsvernieuwing zijn in het perspectief van onze studie belangrijk : zowel de onderzoekfocus als de onderzoekmethoden veranderden. Voor wat het eerste betreft, geldt dat de aandacht verschoof van het kwantitatieve naar het kwalitatieve. Tabulering van technieken en frequenties worden beschouwd als "details" (33) en de aandacht gaat voluit naar de sociale en psychologische aspecten van het seksueel gedrag : "While some measure of accurate description must remain the foundation upon which any study is based, the Institute has now matured to the point where it can and must investigate *the more complex and intangible factors which give sex its meaning and importance*" (34). Voor wat het tweede betreft, is vooral belangrijk dat het klassieke interview in de stijl van Kinsey -- Gebhard spreekt over "the old-style general interview (35)" -- werd vervangen door een standaard-interview dat daarenboven door studenten en niet langer door stafleden werd afgenomen met behulp van gedrukte vragenlijsten. Deze tweevoudige verandering is belangrijk omdat ze in verband staat met de maatschappelijke evaluatie van het seks-onderzoek en het is daarom nodig er verder op in te gaan. De vraag is dus zeer pertinent : wat leert ons deze verandering over de maatschappelijke voorwaarden waaronder de seksualiteit het voorwerp van wetenschappelijk onderzoek kan zijn ?

In wat noch min noch meer een briljante analyse is, heeft Feldmann (36) de ontwikkeling getekend van de seksresearch zoals die na de publicatie van de Kinsey-rapporten geëvolueerd is. Zij heeft daartoe twee landelijke studies, beide uit de zeventiger jaren en respectievelijk uitgevoerd in Zweden (37) en Frankrijk (38), met de Kinsey-rapporten vergeleken. Als we nu de evolutie die zich binnenshuis heeft voorgedaan op het Kinsey-Instituut, zoals daarnet in het kort geschetst, projecteren tegen de evolutie die Feldmann op internationaal plan meent te onderkennen, dan wordt de betekenis van de eerste verandering (de verandering van onderzoekfocus en onderzoekmethoden op het Kinsey-Instituut) snel duidelijk.

Feldmann's conclusies samenvattend zou men kunnen stellen dat het meest grondige verschil tussen de studies van Kinsey en de twee recentere studies -- het rapport van deze twee studies wordt hier verder aangeduid als respectievelijk het Zetterberg-

rapport (Zweden) en het Simon-rapport (Frankrijk) – erin bestaat dat ze vanuit een verschillende inspiratie opgezet werden en ten gevolge daarvan op een verschillende wijze uitgevoerd werden. Of anders gesteld : de hier tegenover elkaar geplaatste studies waren op een verschillende belangstellingsfocus gericht en werden tengevolge daarvan met verschillende methoden gerealiseerd. Essentieel getuigen de Kinsey-rapporten enerzijds en de rapporten van Zetterberg en Simon anderzijds van een verschillend engagement. Kinsey verrichtte zijn onderzoek in de jaren dertig-veertig, een tijdspanne waarin de seksualiteit voor bespreking vatbaar begon te worden en waarin tegelijk het prestige van de wetenschap naar zijn hoogtepunt steeg. Deze twee omstandigheden lieten hem toe zich over de seksualiteit te buigen met als éniġ engagement dat van de wetenschapper die geen andere legitimering behoeft tenzij de drang om het fenomeen dat zijn verwondering wekte, te doorgronden en te kennen : “Son but principal est d’ouvrir un nouveau champ de recherches, en détectant pour commencer tous les comportements sexuels possibles, comportements volontairement dissociés de l’amour, mais non de ses caractéristiques sociologiques (39). In al zijn manifestaties was het seksueel gedrag voor Kinsey in een zo consequent mogelijke zin *object* van onderzoek : “A l’extérieur du phénomène, il se trouve, dans son étude de la sexualité, dans la même situation que celle qui a permis aux sciences de la matière de se développer et d’assurer à la science un renom fondé sur ses traditions d’objectivité et d’impartialité. Kinsey se trompe parfois, mais il est effectivement ‘objectif’. Ses prises de position morales n’interfèrent pas avec son travail scientifique (40). Zijn methode stond vanzelfsprekend direct in verband met zijn onderzoeksdoel : de respondenten (vrijwilligers) werden zó ondervraagd dat de interviewers (aanvankelijk alléén Kinsey en de twee andere auteurs van het eerste rapport) het gesprek ad hoc konden aanpassen aan de seksuele ervaringen waarvan de respondenten blijk gaven. Kinsey paste dus zijn methode aan, niet alleen aan de individuele respondent maar ook aan de ontwikkeling van het onderzoek om, waar nodig, het hele veld van gedragsvariaties te kunnen aftasten : “(...) pour Kinsey, la science était avant tout ouverture, aventure dans l’inconnu” (41).

De onderzoeken van Zetterberg en Simon bogen op een veel grotere methodologische orthodoxie dan de Kinsey-onderzoeken. De respondenten werden niet, zoals bij Kinsey, min of meer arbitrair gerecruteerd via verenigingen (waarbij het ene lid het andere voor medewerking aanzocht), doch werden op basis van een toevallige-steekproeftrekking als representatief staal van de landelijke bevolking in het onderzoek betrokken. En ze werden niet op een individueel variabele, door de interviewer discretionair georiënteerde wijze ondervraagd, maar op een gestandaardiseerde manier, met behulp van schriftelijke vragenlijsten. Maar juist deze methodiek, verbonden als ze is met de vraag wát de onderzoeker via deze weg te weet wil komen, reveleert de beperktheid van Zetterbergs en Simons belangstellingsfocus in vergelijking met deze van Kinsey. Eén ding is vóór alles belangrijk hier : door te streven naar een beeld van de opvattingen en de gedragingen van de doorsneeburger uit hun respectievelijke landen en door bij hun respondenten daarenboven via een schriftelijke dus uniforme vragenlijst naar hun intiemste belevenissen te peilen, konden deze onderzoekers niet veel méér dan hun onderzoek richten op wat Feldmann noemt de “grootste gemene deler” van seksuele ervaringen, of althans op datgene wat daarvan niet zodanig afwijkt dat men er kan voor uitkomen : ze beschrijven en bevestigen een “gemiddelde” van de opvattingen en de gedragingen.

Typerend voor dit soort onderzoek is de voorzichtige formulering van de vragen, in conformistische termen. Dit toont op zichzelf al aan dat de onderzoekers er niet in slagen voorbij te gaan aan het dominante morele referentiekader, maar er integendeel hun eigen onderzoekactiviteit naar plooiën. Als illustratief voor deze ideologische gebondenheid – d.i. de gebondenheid aan een cognitieve symboliek die mede een morele functie vervult – signaleert Feldmann bijvoorbeeld het gebruik van de term “volledige seksuele betrekkingen” in de studie van Simon c.s.. Door immers met deze term “de penetratie van de vrouw door de man” aan te duiden, neemt Simon géén andere “volledige seksuele betrekkingen” in aanmerking tenzij deze die binnen het kader van de dominante seksuele waarden als “normaal” beschouwd worden: “Ceux qui n’ont pas expérimenté le ‘rapport sexuel complet’ sont vierges (donc, en particulier, les homosexuels exclusifs, quelle que soit par ailleurs leur expérience)” (42). Een tweede indicatie van de teruggang van de objectiviteit in de recentere studies is de snelle afhaspeling van wat in moreel opzicht doorgaat als *abnormale* seksuele activiteit. Zowel bij Zetterberg als bij Simon worden de “andere ervaringen van het seksuele leven” (masturbatie, nachtelijke ejaculaties, homoseksualiteit, venerische ziekten) door elkaar behandeld in een hoofdstuk apart. De “afwijkingen” verschijnen dus wel in het onderzoek, maar ze zijn daar wat ze voor de auteurs zijn: afwijkingen van een norm.

Feldmann’s kijk op dit soort onderzoek is origineel en dwingt tot een genuanceerde beoordeling van de ontwikkeling van de seksresearch. Op het seksonderzoek is na de publicatie van de Kinsey-rapporten als het ware een Januskop gegroeid. Er is enerzijds méér wetenschappelijke belangstelling ontstaan dan ooit tevoren: er werd steeds méér onderzoek gedaan, met toenemende inzet van middelen en met steeds méér zorg voor de technische resultaten. Steeds efficiënter methoden werden ontwikkeld, die snel op grote schaal in het onderzoek gingen figureren (43). Maar anderzijds vermocht dit aspect van de verwetenschappelijking niet het spectrum der nieuwsgierigheid maximaal open te trekken, het getuigt integendeel van een spectrumvernaauwing die de seksresearch terugbracht tot wat maatschappelijk haalbaar was: “On se concentre sur la cartographie d’une région moyenne des comportements sexuels” (44). Dit lijkt een essentieel kenmerk te zijn van de historische ontwikkeling van het seksonderzoek. We mogen dan ook de volgende conclusie formuleren: *het objectiverend vermogen van de wetenschappelijke explicitering legitimeert nog steeds de seksresearch, doch met steeds minder kracht naarmate de onderzoeker objectiever de ethische onderscheidingen negeert die in het maatschappelijk leven zelf fungeren als criteria voor zin en legitimiteit van het seksueel handelen.* De methodologische opties van de onderzoekers zijn ten nauwste verbonden met de hierin weerspiegelde maatschappelijke druk tot conformistische reducering van de onderzoekfocus: “Ainsi, le souci d’une méthodologie orthodoxe, le questionnaire ‘représentatif’, interdit au sociologue de prendre les risques dont doit dépendre toute découverte véritablement nouvelle et qui est avant tout rupture” (45).

De hoger gesignaleerde ontwikkeling binnen het Kinsey-Instituut kan worden geïnterpreteerd als het herstel van deze “rupture”, waartoe de objectievere wetenschapsbeoefening van Kinsey eerder had geleid. Door immers zijn wetenschappelijke activiteit af te wenden van de open verkenning van het seksuele handelen in al zijn verschijnings-

vormen en in de plaats daarvan de aandacht te richten op "the more complex and intangible factors which give sex its meaning and importance" (46), plaatst de onderzoeker zich opnieuw binnen de gezichtskring van het handelend individu zelf om diens handelen te begrijpen. Dit is, nog zacht gesteld, een riskante beweging. Het belangrijkste risico is wel dat de onderzoeker aldus nooit aan een verklaring toe komt van dit handelen. In feite kan een onderzoeker niet spreken over "de" betekenis van een handeling ("its" meaning and importance). "Meaning" en "importance" zijn immers relatieve begrippen : ze betrekken hun inhoud van een zingevingssysteem dat principiële verwisselbaar is. Als het er om gaat de betekenis te achterhalen die het (seksuele) handelen heeft voor het handelend individu, dan moet dit handelen noodzakelijk geprojecteerd worden tegen het zingevingssysteem waarnaar het individu maatschappelijk verwacht wordt zich te oriënteren. Als het erom gaat het handelen wetenschappelijk te verklaren, dan moet dit handelen "een" betekenis worden gegeven die in elk geval zal verschillen van de betekenis die het handelend individu er zelf aan geeft omdat de wetenschapper over dit handelen geen jota méér te zeggen heeft dan dit individu zélf zolang hij (alleen) redeneert in termen van het zingevingssysteem van deze laatste. Méér zelfs, zijn wetenschappelijke verklaring zal des te grondiger zijn wanneer de onderzoeker niet alleen het materiële feit van de handeling verheldert door dit te relateren aan variabelen waarmee hij een "betekenisvolle" samenhang ziet los van de perceptie die het individu van zijn eigen handelen heeft, maar wanneer hij bovendien ook deze perceptie (de betekenis die het individu aan zijn handelen geeft) kan verklaren. Met andere woorden, het zingevingssysteem dat de participant hanteert om aan zijn seksueel gedrag "meaning" en "importance" te geven, kan nooit een wetenschappelijke verklaring van dit handelen gronden, het is integendeel een element dat zelf om een verklaring vraagt.

Nu is dit epistemologisch probleem op zichzelf niet de zaak waar het ons hic of nunc om gaat. Overigens kan de onderzoeker zijn verklaringsbevoegdheid veilig stellen door bewust de common sense-redenering te overstijgen. Maar er is een ander risico dat het onderzoek van het "zinvol" seksueel handelen hypothekeert, het risico namelijk dat het seksueel handelen selectief ter sprake komt, voorzover het namelijk maatschappelijk als "zinvol" erkend wordt, of in common-sense termen : voor zover dit handelen "symbolisch" gedrag is. Het risico dat de onderzoeker dus loopt door het perspectief van de participant aan te nemen, is niet alleen dat hij diens denkschema in zijn poging tot verklaring overneemt, maar, daaraan voorafgaand, dat hij diens legitimeringsschema hanteert in de selectie van zijn studie-object. Overigens moet de onderzoeker niet noodzakelijk in de geschetste epistemologische val trappen om in de begrenzing van zijn studie-object ideologisch bepaald te worden. De twee risico's zijn vanzelfsprekend niet aan elkaar gebonden, maar duidelijk bevordert het eerste risico in hoge mate het tweede.

De door Feldmann beschreven vernauwing van de onderzoeksfocus op internationaal plan — "le cantonnement dans une région moyenne" (47) — loopt parallel met de verschuiving van de aandacht die Gebhard op het Kinsey-Instituut meemaakte. En ook hier impliceert de vervlechting van het doel met de middelen dat de methoden van onderzoek de wijziging van de belangstelling weerspiegelen. Inderdaad, geen persoonlijke methoden worden nog toegepast waarmee het "avontuur in het onbekende" zo ver mogelijk moet reiken, maar gestandaardiseerde en vanuit technische en methodolo-

gisch oogpunt steeds orthodoxere methoden die ook steeds verfijnder metingen mogelijk maken waarvan echter het sociologisch belang — de verkenning van het onbekende — relatief klein is. Het engagement van het Kinsey-Instituut om het seksuele handelen in al zijn verschijningsvormen objectief, niet-beoordelend te benaderen (cfr. supra), lijkt daarom niet méér dan een intentieverklaring waarin een streefdoel wordt vooropgesteld dat binnen de perken van wat *maatschappelijk* mogelijk is, de onderzoekactiviteit moet oriënteren. De geïnstitutionaliseerde objectieve seksresearch is met Kinsey tot een hoogtepunt gekomen dat, althans in de gedragswetenschappen, niet meer werd voorbijgestreefd.

3. OBJECTIEF ONDERZOEK IN DE MEDISCHE SEKSUOLOGIE ? JA EN NEEN, MAAR UITEINDELIJK : JA

In 1954 startte in de Amerikaanse medische seksuologie een onderzoekproject dat in zekere zin als een directe uitloper van de Kinsey-onderzoeken kan beschouwd worden, namelijk het naderhand al even beroemd geworden fysiologisch onderzoek van Masters en Johnson (48). In hun publicatie stellen de auteurs overigens zélf dat hun studie doorgaat in de richting die het werk van Kinsey en zijn medewerkers was ingeslagen, en daarmee bedoelen ze : in de richting van een *objectieve* seksresearch. Inderdaad, verwijzend naar het probleem dat ook zij (oorspronkelijk alleen Masters) ervoeren om aan de Amerikaanse universiteiten objectief seksonderzoek te ontwikkelen — zelfs in de faculteiten geneeskunde — veroordeelden ze onvoorwaardelijk de interferentie van morele restricties in de ontwikkeling van onderzoek- en onderwijsprogramma's. Ze stelden letterlijk dat de geneeskundige wetenschap altijd haar verantwoordelijkheid systematisch genegeerd had door te weigeren de menselijke seksuele fysiologie in het onderwijsprogramma van geneeskunde op te nemen. Daarom namen ze zich bij de aanvang van hun studie uitdrukkelijk voor feiten te willen rapporteren in de plaats van verhalen over feiten : "If the current tentative approach to sex education is to achieve the widespread popular support it deserves there must be physiologic fact rather than phallic fallacy to teach" (49). Dit voornemen leverde het surplus op aan objectiviteit dat zij in vergelijking met Kinsey realiseerden. Waar Kinsey het in de dertiger-veertiger jaren nog moest hebben van een verbale rapportering door zijn respondenten, gingen Masters en Johnson nu zélf de seksuele activiteit van hun respondenten observeren in hun laboratorium voor reproductieve biologie. Hun studie is dan ook zonder voorgaande geworden : de patronen van fysiologische en psychologische respons op effectieve seksuele stimulering werden *direct* waargenomen in een mate die tot voordien nooit bereikt was. Het is duidelijk dat Masters en Johnson daarmee veel dichterbij kwamen bij de maatschappelijk getaboeëerde zone van de seksualiteit dan Kinsey en zijn medewerkers, er zich zelfs middenin begaven vermits het er hen om te doen was de seksuele opwinding zelf rechtstreeks te observeren en daarvan verslag uit te brengen. Hoe was dat maatschappelijk mogelijk ?

Het kan niet anders dan dat aan de maatschappelijke voorwaarden waaronder zoiets kan gebeuren, maximaal werd voldaan. Bekijken we de eerste conditie, de ethische

en/of therapeutische legitimering. De auteurs hebben niet nagelaten hun pionierswerk expliciet in therapeutische perspectief te plaatsen door te stellen dat zij met hun studie een bijdrage wilden leveren in de oplossing van de wijdverspreide problemen van "human sexual inadequacy". Hoewel ze deze legitimering in de inleiding van hun studierapport omschrijven (50) en deze dus ook tegenover de lezer van het rapport als legitimering aanvoeren, is het duidelijk dat dit motief vooral de observatie van de seksuele activiteit heeft moeten legitimeren; dat dit met andere woorden de medewerking van de *geobserveerden* heeft moeten mogelijk maken. Het blijkt trouwens dat alleen individuen die in een *medische* rolrelatie stonden of gestaan hadden tegenover de onderzoekers – hetzij als collega-therapeut, hetzij als patiënt (en dan nog wel met seksuele dysfuncties) – aan het onderzoek hebben meegewerkt. Ruimere medewerking bleek 'vooralsnog' niet mogelijk. De auteurs stellen dat er voor een degelijke behandeling van de seksuele problemen meer definitieve informatie nodig is dan zij nu kunnen bieden op basis van hun onderzoek, maar: "Such data only will become available as the mores of our society come to accept objective research in human sexuality" (51). De auteurs ervaren met andere woorden zélf hun onderzoek als een grensverlegging in het streven naar objectiviteit waarvoor de therapeutische legitimering geen onbetwist tegengewicht meer kon vormen: alleen voor een zeer atypische populatie bleek de hier op de spits gedreven spanning tussen hun cognitieve en hun morele oriëntatie nog draaglijk te zijn.

Was vanuit maatschappelijk oogpunt *de communicatie tussen observator en geobserveerde* veruit het meest problematische in het onderzoek van Masters en Johnson, de *rapportering* van het onderzoek kon op haar beurt al evenmin ontsnappen aan de traditionele taboëering van de seksuele communicatie. Zoals reeds vermeld roepen de auteurs de *therapeutische motivering als legitimering in, er in ruimer perspectief van uitgaande dat het onderwijs in de fysiologie van de menselijke seksualiteit in de faculteiten geneeskunde verder de basis moet vormen voor een anatomisch en fysiologisch correcte voorlichting van de bevolking*. Maar voor wie de publicatie ter hand neemt, wordt al snel duidelijk dat de rapportering maatschappelijk vooral mogelijk was omdat zij op de meest rigoureuze wijze aan de tweede maatschappelijke voorwaarde tegemoet kwam waaronder de menselijke seksualiteit bespreekbaar wordt. Immers, de strikt wetenschappelijke benadering *objectiveert* de materie zodanig dat de daaruit resulterende studie er als het ware een gedissecteed beeld van overdraagt. Overigens werd daartoe een zó hermetische taal gebruikt dat niet alleen elke dwarsverbinding tussen cognitief en kathectisch engagement verhinderd wordt bij de lectuur, maar dat het rapport voor de medisch ongeschoolden sowieso ontoegankelijk is. Men vergete niet dat het uiteindelijk om een medisch handboek gaat. Simpel gesteld: al hebben Masters en Johnson dan ook een geschrift over de seksuele opwinding gepubliceerd, het heeft zélf hoegenaamd niets "opwindends"; het heeft alleen 'dorre' kennis (52) te bieden en dat veronderstelt een interesse die uit haar eigen aard niet verzoenbaar is met deze die, tenminste inzake het seksuele handelen, de maatschappelijk getaboëerde is.

De studie van Masters en Johnson is dus uitvoerbaar geweest omdat ze een medisch doel moest dienen. En ze is publiceerbaar geweest deels om dezelfde reden, maar méér nog omdat ze de maatschappelijk gewenste objectivering van de seksuele ervaring zó consequent realiseerde, dat – het werd al gezegd – elke spoorwisseling van de lezer

naar de getaboeëerde oriëntatiemodus onmogelijk werd. Maar er is méér. De *publicatie* van Masters en Johnson is maatschappelijk mogelijk geweest mede ook omdat de auteurs hun objectiviteit zo ver als *wetenschappelijk* mogelijk was, konden opdrijven zonder dat één van de twee implicaties daarvan (namelijk het laten primeren van de cognitieve boven de morele standaarden) zich tegen hen keerde. Door namelijk hun studie toe te spitsen op een *fysiologische abstractie* van de seksuele opwinding, creëerden zij *een object dat als zodanig geen morele betekenis heeft*, namelijk een fysiologisch proces. Alleen een handeling of een handelingspatroon heeft een morele dimensie. Welnu, in hun studie thematiseren zij niet het seksuele handelen, maar — zoals zij in de titel van hun werk te kennen geven — de seksuele respons. Daardoor konden a priori noch een motivationele, noch een culturele component aan bod komen. Met andere woorden: Masters en Johnson brachten de seksuele activiteit ter sprake los van iedere subjectieve zingeving en dus *los van haar socio-culturele dimensie*. Door dit laatste heften zij de barrière op die Kinsey voor hemzelf had neergehaald. Kinsey is maatschappelijk afgestraft geworden omdat hij een ethisch gecategoriseerd object ter sprake bracht, namelijk de variatie van het seksueel handelen, en daarbij alle ethische categorieën negeerde. Zijn objectiviteit keerde zich uiteindelijk tegen hem omdat hij aldus de Amerikanen voor de ogen bracht hoe groot de breuk was tussen hun feitelijk seksueel handelen en de geïnstitutionaliseerde *sociale* organisatie van dit handelen. Daarmee kwam hij onvermijdelijk op explosief terrein omdat hij van de verbinding van de seksuele activiteit met het romantisch-liefdesideaal indirect het ideologisch karakter blootlegde: zijn publicatie hield immers onrechtstreeks de boodschap in dat het geïnstitutionaliseerd concept van de seksuele activiteit als een affectief en (derhalve) aan het huwelijk gebonden gebeuren een *normatief* concept is, dat gecultiveerd wordt samen met de cognitieve overtuiging dat dit in ieder concreet geval minstens als een streefdoel geldt en met de morele overtuiging dat alleen dit concept de samenleving ten goede komt, doch waarvan de werkelijke gang van zaken aanzienlijk afwijkt *zonder* dat het samenleven in een chaos uitmondt. Deze confrontatie met de ideologie hoefden Masters en Johnson niet te vrezen omdat zij van de menselijke seksualiteit iets ter sprake brachten dat bij ontstentenis van elke motivationele component buiten de reikwijdte van de culturele en dus a priori van de morele normering valt: het orgasme gehoorzaamt inderdaad aan andere dan sociale wetten. Het enige wat voor hen *vanuit maatschappelijk oogpunt* verschil uitmaakte, maar wat dan ook gezien hun onderwerp van studie uitermate belangrijk was, was de rigiede handhaving van het exclusief appel aan de cognitieve oriëntatie. En aan deze vereiste kwamen ze krachtens hun conformiteit aan de objectiviteitsnorm ruimschoots tegemoet.

Het maatschappelijk krediet dat een instrumentele seksuele communicatie zoals de rapportering van Masters en Johnsons onderzoekresultaten te beurt valt, is exemplarisch. Het geldt bijna als een vrijkaart voor iedere wetenschappelijke studie waarin de seksualiteit los van haar gedragsaspecten beschouwd wordt en dus voor iedere tak van de medische seksuologie, waarin immers het somatisch aspect van de seksualiteit in abstractie ter studie staat. Dit betekent nog niet dat zulke studie geen morele problemen stelt, *het betekent alleen dat het object zelf geen morele bezwaren oproept*. Zulke bezwaren kunnen vanzelfsprekend nog rijzen tegen de aangewende methoden. Masters en Johnson bijvoorbeeld moesten op een (in sociologische zin) a-typische groep van respondenten beroep doen juist omdat zij van hun respondenten verwacht-

ten dat deze *ten aanschouwe van een observator* naar seksuele bevrediging streefden, dat zij met andere woorden het seksueel gratificatiestreven uit zijn cultureel gevorderd isolement haalden. Zulk onderzoek botst dan ook op moeilijkheden, niet omdat er een getaboeëerd onderwerp in behandeld wordt, maar omdat de onderzoeksmethoden een schending van het traditioneel seksueel taboe inhouden. De vraag die hier echter in eerste instantie aan de orde is, betreft alleen het eerste van deze twee problemen: kan de menselijke seksualiteit het voorwerp van communicatie zijn in onze samenleving? Welnu, het somatisch aspect van de seksualiteit is op zich geen getaboeëerd onderwerp van een instrumentele communicatie om de reden die werd uiteengezet. Natuurlijk, omdat zulke communicatie om andere (en op grond van wat voorafgaat trouwens voorspelbare) redenen bemoeilijkt kan worden, kunnen we niet *ongereseerveerd* stellen dat objectief medisch-seksuologisch onderzoek maatschappelijk mogelijk is. Bestaat er tegen de methoden *vooralsnog* morele reserve, tegen het onderzoek als zodanig rijzen geen zulke bezwaren. *Uiteindelijk* immers wordt er een moreel indifferent object in ter sprake gebracht.

4. HET IDEOLOGISCH GEHALTE VAN DE INSTRUMENTELE SEKSUELE COMMUNICATIE

Keren we nu terug naar eigen huize om in het licht van wat in dit artikel al gezegd werd nog snel eens enkele kentrekken van de seksresearch aan de K.U.L. te bekijken alvorens we enkele conclusies formuleren. Het is al vermeld geworden dat het seksonderzoek aan de K.U.L. van de grond kon komen omdat een combinatie van ethische en therapeutische motieven dit kon rechtvaardigen. Met de gepaste nadruk zij er thans ook aan herinnerd dat het "instituut" dat voor het onderzoek en het onderwijs in de seksuologie werd opgericht, niet eenvoudig het "Instituut voor seksuologie" werd, maar het "Instituut voor *Familiale* en Seksuologische Wetenschappen". Het ideologisch vooroordeel dat spreekt uit de nominale verbinding van de seksualiteit (als voorwerp van een *cognitief* symbolensysteem, nl. de seksuologische wetenschappen) met de familiale context (waaraan de dominante *morele* symboliek de zin en dus de legitimiteit van het seksueel handelen vastkoppelt) is zó evident dat dit verder geen commentaar behoeft. Precies op dezelfde manier wordt dezelfde ideologische binding gereveleerd in de institutionalisering van de specifiek sociaal-wetenschappelijke analyse van de seksualiteit. Onderzoek en onderwijs inzake de sociale aspecten van de seksualiteit grijpen immers plaats in het kader van het onderzoek en het onderwijs in de *gezins*sociologie. En de cursussen waarin officieel de seksualiteit ter sprake komt, dragen er -- als banier van hun ideologische orthodoxie -- de drieëenheid van "gezin, huwelijk en seksualiteit" in hun naam (53). In dit verband dient tussen haakjes gezegd dat een blik over de grens dezelfde perspectief-vertekening laat zien, tenminste als deze mag blijken uit de vanzelfsprekendheid waarmee (de *gezins*socioloog) Kooy de genoemde drieëenheid in de titel van zijn publicatie "Seksualiteit, huwelijk en gezin in Nederland" overneemt (54).

Niet op institutioneel niveau, maar op het vlak van de concrete onderzoekspraktijk is de besproken ideologische binding op bijna prototypische wijze aanwezig in een onder-

zoek dat op het Instituut voor Familiale en Seksuologische Wetenschappen aan de K.U.L. tot toekenning van de graad van doctor leidde, met name het onderzoek van Geeraert naar de "Seksualiteit bij jongeren" (55). De specifieke belangstelling van Geeraert is in feite sociaal-psychologisch : hem interesseert het leerproces via hetwelk de jongeren tijdens de "jongvolwassenfase" hun seksuele-normenpatronen overnemen en structureren. Zijn studie is dan ook ontworpen om een aspect van de ontwikkeling van het persoonlijkheidssysteem te bestuderen. In principe kan een dusdanig uitgetekend onderzoek worden uitgevoerd zonder enige referentie naar de culturele componenten van het sociaal systeem, want hoewel het sociaal en het persoonlijkheidssysteem interdependent zijn, vormen zij elk een empirisch handelingsstelsel dat op zich beschouwd en geanalyseerd kan worden. Maar zodra het individueel leerproces bestudeerd wordt door de verinnerlijking van *sociale* normen te analyseren, worden zulke culturele elementen als gegeven opgenomen in het onderzoek. Zo vond Geeraert in de buitenlandse literatuur dat de normering van het premaritaal seksueel verkeer in de 20ste eeuw permissiever geworden is maar dat deze permissiviteit niet onvoorwaardelijk is : premaritaal seksueel verkeer werd steeds meer als legitiem beschouwd als dit kadert in een duurzame en affectievolle relatie. Dit gegeven is hij *als gegeven* gaan toetsen : "Om na te gaan in hoeverre (deze) tendens (...) ook bij ons ingang heeft gevonden, hebben we een aantal hypothesen geformuleerd (...) en deze op hun bruikbaarheid getoetst" (56). Door het onderzoek aldus toe te spitsen op de vragen onder welke voorwaarden de jongeren voorhuwelijks geslachtsverkeer verantwoord achten, waar (dit is : door perceptie van welk model) ze deze houding aannamen, en in welke mate ze zelf deze voorwaarden nakomen, modelleert de auteur zijn onderzoek naar de vragen die hem *maatschappelijk* aangereikt worden. Het antwoord op die vragen is *wetenschappelijk* niet erg interessant, omdat de vragen dat zelf niet zijn. Het risico dat de onderzoeker loopt als hij bewust of onbewust zijn belangstelling laat bepalen door wat maatschappelijk als interessante vragen bestempeld worden, is dat hij meent zijn onderzoekdomein objectief te kunnen belichten, terwijl hij dit in werkelijkheid selectief belicht op grond van andere dan wetenschappelijke criteria. De poging van Geeraert om de seksuele-normenpatronen van de jongeren uit te tekenen, draait heel en al rond de integratie van de maatschappelijk gelegitimeerde vormen van seksueel handelen in de relatie tussen ongehuwde jongeren van tegengesteld geslacht. Nergens valt er een woord over homoseksuele praktijken, over masturbatie, over omgang met een gehuwde partner, laat staan over omgang met prostituées en over andere maatschappelijk als "perversies" qualificeerde handelwijzen. En de seksuele activiteit die binnen het kader van een gelegitimeerde heteroseksuele relatie gelocaliseerd wordt, wordt selectief en daarenboven niet in descriptieve maar in uitermate conformistische termen omschreven. Zo kondigt hij in de titel van een kapittel een bespreking aan van de "Structuur van het premaritaal seksueel normerings- en gedragspatroon als waarborg voor het uitgroeien van een waarachtige intimiteit" (57), en het heet dan ook verder in de tekst dat "(...) meer intieme seksuele contacten in grote mate gebonden zijn aan een stijgende graad van affectieve relatie. Waar vroeger afwijzing of uitstel van het seksuele als een norm fungeerde voor de waarachtigheid van de relatie (...) ziet men het seksuele nu als een symbooluitdrukking en bevestiging van een groeiend affectief gebeuren" (58). Hoe de morele bepaling van het onderzoek niet alleen in positieve zin een conformistische oriëntatie van de onderzoekfocus impliceert, maar uiteraard dan ook de negatie inhoudt van al wat buiten de grenzen van deze focus valt, moge blijken uit de selectiefunctie die door de ideologische belasting van het begrippenapparaat

wordt vervuld. Door bijvoorbeeld de begrippen "zoenen" en "geslachtsgemeenschap" in de vragenlijst *niet* te definiëren, neemt de onderzoeker de maatschappelijk gesanctioneerde, dus ideologisch beperkte betekenis van die termen zonder meer over. Zo vraagt hij – bij wijze van voorbeeld – zijn respondenten naar de mate waarin zij akkoord gaan met de volgende uitspraak: "Ik vind dat jonge mensen elkaar mogen zoenen als ze iets voor elkaar voelen ook al blijft het bij een toevallige ontmoeting" (59). De ideologische oriëntatie van het onderzoek is zo grondig dat de auteur zelfs niet in overweging neemt dat "zoenen" ook tussen "jonge mensen" *van hetzelfde geslacht* plaatsgrijpt en dat daarom de geciteerde uitspraak die hij aan zijn respondenten voorlegt voor een aantal onder hen een heel andere betekenis kan hebben dan deze in termen waarvan hij, de onderzoeker, ieder antwoord zal interpreteren. Hetzelfde geldt voor alle vragen die betrekking hebben op de "geslachtsgemeenschap". De vanzelfsprekendheid waarmee "zoenen" en "geslachtsgemeenschap" beschouwd worden als heteroseksuele activiteiten is onverenigbaar met een objectieve exploratie van het seksueel handelen en van de normeringspatronen daarvan.

Hoewel opgezet als psychologische analyse van een individueel leerproces, is het onderzoek van Geeraert in ruime mate ook de verkenning geworden van een sociale code. Deze verkenning deelt met het overgrote deel van de groeiende productie aan sociaal-wetenschappelijke studies van het (premaritaal) seksueel gedrag, het lot dat ze niet is kunnen ontsnappen aan de greep van de ideologie, d.i. het geheel van voorstellingen waarin de cognitieve betekenis van een fenomeen gekoppeld is aan een morele betekenis (60). Wat in Geeraerts onderzoek ter studie wordt gesteld, is niet de vraag welke dilemma's zich met betrekking tot het premaritaal seksueel handelen *in feite* voordoen, maar de vraag in welke mate de dilemma's *die zich mogen voordoen*, zich ook daadwerkelijk voordoen. Sprekend voor deze ideologische vertekening is de hier reeds geciteerde ontwerp tekst waarin de auteur stelt te willen nagaan in hoeverre de tendens tot voorwaardelijke liberalisering van de premaritale seksualiteit ook bij zijn onderzochte populatie ingang heeft gevonden. Maar allicht nog het meest frappant komt de greep van de ideologie op zijn studie tot uiting in het feit dat hij *deze* lading heeft laten varen onder de titel "Seksualiteit bij jongeren". Want daarmee heeft hij het begrip zelf van seksualiteit herleid tot wat die term moreel aan betekenis mag krijgen.

Vanuit een zuiver wetenschappelijk standpunt kan de menselijke seksualiteit niet a priori verbonden beschouwd worden met eender welk patroon van waardengerichtheid, laat staan met deze of gene concrete sociaal-structurele voorziening ter realisatie van deze waardengerichtheid. Zulke verbinding die nochtans op institutioneel niveau in de hoger vermelde nomenclatuur aan de K.U.L. en op het niveau van de concrete onderzoekpraktijk in het besproken onderzoek van Geeraert tot uiting komt, werpt een ideologische besmetting op het seksonderzoek, of tekent minstens de a priori beperkingen uit waaraan het seksonderzoek institutioneel onderhevig is. Deze beperkingen zijn moreel van aard en geven aan *het onderzoek een ideologisch gehalte omdat en zover het maatschappelijk gesanctioneerd systeem van evaluatieve betekenisgeving impliciet in de onderzoekactiviteit verdisconteerd wordt*. In zoverre wordt de wetenschappelijke arbeid niet ontwikkeld volgens zuiver cognitieve criteria, maar gehoorzaamt zij de morele imperatieven die de maatschappelijke context waarin ze tot stand komt, haar oplegt. Deze doorkruising van de cognitieve door de groepsintegratieve

belangen constitueert allicht de grondigste maatschappelijke beperking van de mogelijkheid tot objectief (sociaal-) wetenschappelijk seksonderzoek.

5. BESLUIT

Een en ander verplicht ons de voorwaarden waaronder het seksonderzoek maatschappelijk kan gedijen, genuanceerd te formuleren. Dit maakt het tegelijk mogelijk om, ter afronding van deze studie, opnieuw de context te bekijken waarin de bespreking van het wetenschappelijk seksonderzoek thuishoort. Want men herinnere zich, de bespreking van de seksresearch was hier geen doel op zich, maar kadert in een algemener analyse van het westers seksueel taboe. Niet het seksonderzoek *alszodanig* interesseerde ons, maar het seksonderzoek *voor zover* de ontwikkeling ervan ons iets kan leren over de culturele conditionering van de bespreekbaarheid van de menselijke seksualiteit. Met andere woorden, we bekeken het seksonderzoek om iets van de aard van het seksueel taboe te weet te komen : aan de orde is de vraag onder welke voorwaarden seksuele communicatie, hier geïndiceerd door het wetenschappelijk seksonderzoek, maatschappelijk mogelijk is. Laten we nu bij wijze van conclusie een antwoord formuleren op die vraag.

Een terugblik op de institutionalisering van dit onderzoek en een overschouwing van de actuele beoefening ervan op het Europees continent deden ons hoger besluiten dat de verwachting van een klinisch utilitaire en/of van een ethisch verhelderende impact van de wetenschappelijke analyse het onderzoek van de eigen westerse patronen van seksueel handelen maatschappelijk heeft mogelijk gemaakt en dit overigens nog steeds doet. Maar dit is niet de enige legitimeringsgrond. Het seksueel handelen kan ook voorwerp van het geïnstitutionaliseerd wetenschappelijk onderzoek worden zonder dat dit onderzoek op één van de twee of op beide legitimerende maar buitenwetenschappelijke doeleinden gericht is, als aan twee voorwaarden voldaan is. De eerste voorwaarde is dat het onderzoek zó wordt opgezet en gerapporteerd dat iedere interactie waartoe het onderzoek leidt – niet in het minst de communicatie die ontstaat ten gevolge van de rapportering ervan – een instrumentele interactie is, gericht op de bevrediging van een zuiver cognitieve behoefte en als zodanig *ge vrijwaard van iedere neiging tot seksueel-expressieve "ontsporing"*. De seksualiteit kan in de moderne westerse samenleving het voorwerp van tussenmenselijke communicatie zijn, als, vóór alles, zulke communicatie niet geplaatst wordt in het perspectief van het seksueel gratificatiestreven. *Deze kern van het seksueel taboe is inderdaad ook in de wetenschappelijke seksuele communicatie verdisconteerd*, en het is daarom onjuist de sinds enkele decennia sterk toegenomen wetenschappelijke belangstelling voor de menselijke seksualiteit ongenueanceerd te interpreteren als een eenvoudige indicator van de progressieve deinstitutionalisering van het traditioneel seksueel taboe. Inderdaad, de groei van het "zuiver", d.i. het niet in functie van therapeutische en/of moraalfilosofische belangen tot stand gebracht seksonderzoek, is maatschappelijk mogelijk geweest omdat de wetenschap op grond van haar *eigen* vereisten tegelijk ook tot op zekere hoogte aan de *maatschappelijke* conditionering tegemoet kon komen. De methodologische eis tot objectiviteit functioneert immers als een middel tot vrijwaring van de wetenschappelijke *affectieve neutra-*

liteit, conditio sine qua non zowel voor de realisatie van de cognitieve doeleinden van de wetenschap als voor de maatschappelijk vereiste handhaving van het traditioneel seksueel taboe. Määr, tegelijk ook functioneert de objectiviteitsnorm als middel tot vrijwaring van de *morele neutraliteit* van de wetenschap. En dát blijkt dan weer vanuit maatschappelijk standpunt een moeilijkheid te vormen voor het seksonderzoek, althans voor dit type van onderzoek dat krachtens zijn specifieke belangstellingsfocus mede of uitsluitend op de socio-culturele dimensie van de seksualiteit gericht wordt. Want al is zonder enige twijfel de morele neutraliteit van de wetenschap, zij het zelfs maar als streefdoel, een conditio sine qua non voor een efficiënte kennisproductie, ze is niet altijd verzoenbaar met het groepsintegratief belang van de gemeenschap. Het moreel neutraal onderzoek van eender welk aspect van de sociale werkelijkheid vormt een potentiële bedreiging van de ideologische beeldvorming over het onderzoeksobject, terwijl juist deze beeldvorming omwille van haar integratieve functie sterk geïnstitutionaliseerd is. De ideologische voorstelling van de sociale werkelijkheid staat immers niet in dienst van een cognitief belang maar heel en al in dienst van een optie betreffende de inrichting van de samenleving. Een bedreiging van deze voorstelling roept dan ook onvermijdelijk maatschappelijk verzet op omdat zulke bedreiging indirect op de sociale organisatie van het menselijk handelen, met andere woorden : op de structuur van de samenleving, is gericht. Met betrekking tot het seksueel handelen, nu, betekent dit dat het objectief sociaal-wetenschappelijk onderzoek op verzet zal stoten als dit onderzoek het ideologisch seksualiteitsconcept tegenspreekt, d.w.z. als het onderzoek aantoonde dat de koppeling van de begrippen "seksualiteit" en "liefde" in eerste instantie een normatieve aangelegenheid is waaraan de feitelijke seksuele activiteit allesbehalve conform verloopt. Ieder mogelijk subversief effect daarvan wordt echter grotendeels voorkómen doordat het seksonderzoek a priori aan een tweede beperkende voorwaarde onderworpen is om in het kader van de geïnstitutionaliseerde wetenschapsbeoefening mogelijk te zijn : *de ideologische koppeling van de begrippen "seksualiteit" en "liefde" dient, zo ze al geen "wetenschappelijke" steun kan krijgen, minstens buiten "wetenschappelijk" schot te blijven.*

Nu moet daarbij heel in het bijzonder het ideologisch gewicht van het begrip "liefde" onderzocht worden. Er kan niet genoeg benadrukt worden dat de ideologische duiding van de seksualiteit als een "liefdesfenomeen" méér impliceert dan de normatieve koppeling van seksualiteit en affectiviteit. De legitimatie van het seksueel verkeer als uitdrukking van een "liefdesrelatie" komt in feite neer op de veroordeling van het geslachtsverkeer dat buiten een *huwelijksrelatie* plaatsvindt omdat iedere andere vorm van interpersonele aantrekking dan deze tussen de (toekomstige) huwelijkspartners ideologisch niet beschouwd wordt als een orthodoxe "liefdesrelatie". Enig voorbehoud kan hier nog worden gemaakt voor de relaties tussen (ongehuwde) verliefden en meer nog tussen verloofden omdat en voorzover zij zich tot het huwelijk geëngageerd beschouwen, respectievelijk geëngageerd hebben. Maar dezelfde mate (dezelfde intensiteit) en hetzelfde soort van aantrekking (dezelfde affectie) is in een *extra-maritale* relatie helemaal niet van aard om geslachtsverkeer te legitimeren. Zelfs als de wederzijdse aantrekking veel sterker en de wederzijdse affectie veel dieper zou zijn in een buitenhuwelijksrelatie dan het geval is in de huwelijksrelatie van de betrokkenen, dan nog kan het eventueel geslachtsverkeer in de eerste relatie niet de legitimiteit verkrijgen die het a priori heeft in de tweede relatie. Voor de ontwikkeling van een buitenhuwelijksrelatie heteroseksuele affectie is immers geen plaats in het ideologisch orthodox begrip

van "liefdesrelatie". Zulke ontwikkeling wordt dan ook in denigrerende termen aangeduid, bijvoorbeeld als een buitenhuwelijkse "affaire" of een "liaison". Mutatis mutandis geldt hetzelfde maar in nog veel sterkere mate voor de ideologische uitsluiting van de *homoseksuele affectie* uit het begrip "liefde": de term "homoseksuele liefde" klinkt naar de evaluatieve standaarden van de dominante ideologie niet alleen als een vloek, maar omvat naar de cognitieve standaarden van deze ideologie zelfs een *contradictio in terminis*.

We komen aldus tot het volgend veralgemenend besluit. In de moderne westerse samenleving is seksuele communicatie maatschappelijk mogelijk als en voor zover aan twee voorwaarden voldaan is: ten eerste, als aan deze communicatie geen seksueel gratificerende betekenis wordt gegeven door degenen die in de communicatie betrokken zijn en deze communicatie dus voor de betrokkenen geen libidinale functie krijgt; ten tweede, als deze communicatie niet conflicteert met de dominant ideologische conceptie van de seksualiteit, d.i. de duiding van de seksualiteit als een liefdessymbool. Iedere communicatie waarin aan één van deze twee of aan beide voorwaarden niet voldaan wordt, is maatschappelijk getaboeëerd.

SAMENVATTING

Aan de orde in dit artikel is de vraag of de buitengewone groei van het wetenschappelijk seksonderzoek kan geïnterpreteerd worden als indicator van een progressieve deinstitutionalisering van het seksueel taboe. Een onderzoek van de maatschappelijke voorwaarden waaronder het seksonderzoek zich kon ontwikkelen, noopt tot een negatief antwoord op deze vraag. Het seksonderzoek is maatschappelijk mogelijk geworden omdat het krachtens zijn eigen aard de garantie inhoudt dat het seksueel taboe erin gerespecteerd zal worden. Immers, de intern-maatschappelijke eis tot objectiviteit impliceert dat de partners in de (wetenschappelijke) communicatie iedere motivering tot expressieve betekenisgeving uitsluiten, impliceert dus a priori dat zij aan hun communicatie geen seksueel-gratificerende betekenis geven. Door dit laatste komen de communicatiepartners niet alleen tegemoet aan de instrumentele vereisten van de wetenschappelijke activiteit zelf, maar tegelijk ook aan de externe (nl. morele) vereiste tot isolering en privatisering van het seksueel gratificatiestreven, wat precies de kern vormt van het seksueel taboe. Is conformiteit aan de objectiviteitsnorm in het seksonderzoek dus enerzijds een bron van harmonie tussen wetenschap en samenleving omdat ze ten aanzien van deze laatste de eerbiediging garandeert van de meest centrale seksuele norm, zij is anderzijds ook een bron van spanning in deze relatie. De objectiviteitsnorm impliceert immers niet alleen dat het seksonderzoek *affectief* neutraal dient te blijven, maar ook dat het *moreel* neutraal dient te blijven. Deze laatste vereiste, nu, blijkt maatschappelijke weerstand op te roepen tegen het objectief seksonderzoek voor zover daarin een moreel categoriseerbaar object bestudeerd wordt, d.i. voor zover daarin het seksueel handelen bestudeerd wordt. De studie van het seksueel handelen maakt slechts aanspraak op maatschappelijke legitimiteit voor zover in deze studie de ethische onderscheidingen gerespecteerd worden die in het maatschappelijk leven zelf fungeren als criteria voor legitimiteit van dit handelen. M.a.w., de studie van het seksueel handelen komt voor maatschappelijke aanvaarding in aanmerking als ze in ideologisch orthodoxe termen geconcipieerd wordt. Objectiviteit is dus finaal niet mogelijk in zulke studie omdat de twee constitutieve aspecten van de objectiviteit tegenstrijdig gewaardeerd worden in de samenleving. *Conditio sine qua non* voor het seksonderzoek zijn: enerzijds, de rigoureuze handhaving van het eerste aspect van de objectiviteit (de affectieve neutraliteit) op grond van de sterke sanctionering van het seksueel taboe; anderzijds, de subordinatie van het tweede aspect van de objectiviteit (de morele neutraliteit) aan de integratiebelangen van de *gemeenschap*.

ABSTRACT

adequately be interpreted as indicating a progressive deinstitutionalization of the so-called sexual taboo. An examination of the socio-cultural conditions on which this research could come into being and further develop, inclines for a negative answer. Scientific sex research came to be accepted because its very nature guaranteed a punctual respect for the sexual taboo. Indeed, the norm of scientific objectivity requires that those who take part in the (scientific) communication should exclude all motivation to view this communication as a proper context for expressive action, let alone as a form of sexually gratifying action. By excluding such motivation, the communication partners not only meet the instrumental requirements of scientific activity, but also the external requirement of the sexual taboo, according to which all sexual gratification is to be socially isolated into a vacuum of privacy. Hence, conformity to the objectivity norm brings forth harmony in the relation between science and society. On the other hand, it also produces a considerable amount of tension in this relation. For objectivity not only implies that the research should be affectively neutral, but also that it should be morally neutral, and this latter requirement makes society to object to objective sex research inasmuch as this research is focused on a morally relevant object namely sexual behaviour. The study of sexual behaviour is only granted legitimacy if the moral categories which function in social life as criteria for legitimacy of this behaviour, are not contradicted. In other words, in order to be socially acceptable, the study of sexual behaviour ought to be framed in ideologically orthodox terms. Hence objectivity is finally not feasible in such a study because its two constitutive elements are evaluated in a contradictory manner: on the one hand, the first aspect of objectivity (affective neutrality) is to be rigorously adhered to; on the other hand, the second aspect (moral neutrality) is to be subordinated to the integrative interests of society.

NOTEN

1. J. FELDMANN. Les rapports nationaux sur les comportements sexuels : un exemple de deux types d'interaction science-société. In *Archives Européennes de Sociologie*, 16, 1 (1975), 95-110.
2. I.L. REISS. *The social context of premarital sexual permissiveness*. New York : Holt, Rinehart & Winston, 1967, 2.
3. Zie W.H. MASTERS en V.E. JOHNSON. *Human sexual response*. London : Churchill, 1966.
4. De langste seksuologische traditie vindt men in het Duitse taalgebied ; voor een ontwikkelings-schets, zie V. SIGUSCH. Hoofdmomenten uit de Duitse seksuologie. Een rijk tumultueus verleden. In P. NIJS (ed.). *Hoofdmomenten in de seksuologie, Leuvense cahiers voor seksuologie nr. 4*. Antwerpen-Amsterdam : De Nederlandsche Boekhandel, 1978, 122-129.
5. I.L. REISS. *Op. cit.*, 2.
6. W. VANDEREYCKEN. Casus, In *Seksuologische Actualiteiten*, 1, 1 (januari 1978), 29-32.
7. P. NIJS. De daad bij het woord. Kanttekeningen rond het Masters en Johnson-fenomeen. In P. NIJS (ed.). *Nieuwe vormen van seksuele therapie. Leuvense cahiers voor seksuologie nr. 3*. Antwerpen-Amsterdam : De Nederlandsche Boekhandel, 1978, 100.
8. Zie V. SIGUSCH. Het seksuele reageren bij man en vrouw. In *Seksuologische Actualiteiten*, 1, 3 (september 1978), 65-66.
9. V. SIGUSCH. *Op. cit.*, 66.
10. In 1957 wees Ehrmann er bijvoorbeeld op dat al wat toen reeds gepubliceerd was geworden over de verhouding van jongens en meisjes die met elkaar uitgaan, niets heeft bijgebracht over het persoonlijk en sociaal belang van het seksueel element in deze verhouding ; zie W. EHRMANN. Some knowns and unknowns in research into human sex behavior. In *Marriage and Family Living*, 19, 1 (februari 1957), 21. De implicatie van het onderzoek was immers gewoonlijk de verkondiging dat seksueel prikkelend gedrag niet gewenst is. De auteur moraliseert, neemt het standpunt in van de begripende pedagoog (zie bijvoorbeeld R.F. HETTLINGER. *Living with Sex. The student's dilemma*. London : S.C.M. Press, 1967), de filosoof (zie bijvoorbeeld S. BAILEY. *The mystery of love and marriage*. New York : Harper and Row, 1952), of zelfs van de medicus (zie bijvoorbeeld S.A. LEWIN en J. GILMORE. *Sex without fear*. New York : Medical Research Press, 1962), maar telkens is het de bedoeling de normen speculatief te behandelen, het is niet de allereerste zorg van de auteur empirische kennis bij te brengen. Dit is zelfs vaak het geval waar men dit op grond van de cognitieve finaliteit en dus van de universalistische normering die er de vormgeving van bepaalt, nog het minst van al zou verwachten, namelijk in het universitair onderricht van de empirische menswetenschappen. Eveneens in

- 1957 analyseerde Ira Reiss de wijze waarop de samenstellers van een aantal tekstboeken voor de cursus "huwelijk en gezin" in het Amerikaans universitair en hoger beroepsonderwijs schreven over premaritaal seksueel verkeer. Conform aan wat Ehrmann beweerde, kwam hij tot de conclusie dat dit onderwerp er allesbehalve objectief in behandeld werd: "(...) the textbook authors' strong moral objections to premarital intercourse and their reliance on a "guidance" approach seemed to contribute to the lack of objectivity in their treatment of premarital intercourse" (I.L. REISS. The treatment of premarital coitus in 'Marriage and the Family' texts. In *Social Problems*, 4, 4 (april 1957), 338). Een gelijkaardige zij het erg subtiel veroordeling van het premaritaal seksueel verkeer door de onderzoeker lijkt gesuggereerd te worden door een lapsus van Kooy die namelijk in een rapport over voorechtelijk geslachtsverkeer dit laatste noemde "het zich voorechtelijk laten gaan" (zie G.A. KOOY. Voorechtelijk geslachtsverkeer. In J.D. NOORDHOFF, e.a. *Sex in Nederland*. Utrecht-Antwerpen: Het Spectrum, 1969, 50).
11. Zie M. CHRISTIAENS. Het 'Instituut voor Familiale en Seksuologische Wetenschappen' van de K.U.Leuven. In P. NIJS (ed.). *Hoofdmomenten in de seksuologie. Leuvense cahiers voor seksuologie nr. 4*. Antwerpen-Amsterdam: De Nederlandsche Boekhandel, 1978, 144.
  12. Zie M. CHRISTIAENS. *Op. cit.*, 144-145.
  13. Zie *Ibid.*
  14. Zie *Ibid.*
  15. Het lijkt nuttig het onderscheid tussen "seksueel gedrag" en "seksuele respons" te handhaven om daarmee het onderscheid aan te duiden tussen het gedragswetenschappelijk object enerzijds dat steeds een patroon van gemotiveerd handelen is ("handelen" is eigenlijk per definitie gemotiveerd), en het positief-wetenschappelijk object anderzijds dat van de seksualiteit het somatisch aspect in abstractie omvat.
  16. M. CHRISTIAENS. *Op. cit.*, 158.
  17. We konden ons beperken tot de presentatie van het Instituut voor Familiale en Seksuologische Wetenschappen van de K.U.L. omdat er in België geen enkel ander gelijkaardig instituut bestaat, met uitzondering van het "tweelingsinstituut" aan de U.C.L. dat bij de splitsing van de K.U.L.-U.C.L. verzelfstandigde, dus gegroeid is uit het hier besproken instituut en als zodanig dezelfde wordingsgeschiedenis kende.
  18. P. NIJS (ed.). *Hoofdmomenten in de seksuologie. Leuvense cahiers voor seksuologie nr. 4*. Antwerpen-Amsterdam: De Nederlandsche Boekhandel, 1978.
  19. Zie P.H. GEBHARD. The Institute. In M.S. WEINBERG (ed.). *Sex Research. Studies from the Kinsey Institute*. New York-London-Toronto: Oxford University Press, 1976, 10-22.
  20. *Institute for Sex Research*. Informatiebrochure, 1978.
  21. De katechetische motivering is de motivering tot expressief handelen, d.w.z. de motivering om een intrinsiek met de handeling verbonden en dus direct in de handelingsituatie zelf te ervaren bevrediging na te streven. Het hier gehanteerde referentiekader is dit van de handelings-theorie, uiteengezet in T. PARSONS en E.A. SHILS (eds.). *Toward a general theory of action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1976 (1951), en in T. PARSONS. *The social system*. New York: The Free Press, 1951.
  22. J. MAISONNEUVE. Le corps et le corporéisme aujourd'hui. In *Revue française de sociologie*, 17, 4 (oktober - december 1978), 552.
  23. J. FELDMANN. *Op. cit.*, 96. Kursivering toegevoegd.
  24. J. FELDMANN. *Op. cit.*
  25. P.H. GEBHARD. *Op. cit.*, 15.
  26. P.H. GEBHARD. *Op. cit.*, 11.
  27. Zie P.H. GEBHARD. *Op. cit.*, 16.
  28. Zie *Ibid.*
  29. Zie P.H. GEBHARD. *Op. cit.*, 18.
  30. J. FELDMANN. *Op. cit.*, 95.
  31. Zie *Institute for Sex Research*. Informatiebrochure, 1978.
  32. Zie P.H. GEBHARD. *Op. cit.*, 18.
  33. Zie *Ibid.*
  34. *Ibid.* Kursivering toegevoegd.
  35. Zie *Ibid.*
  36. J. FELDMANN. *Op. cit.* Een verwaterde, zij het hier en daar woordelijke kopie daarvan, overigens zonder enige referentie naar de oorspronkelijke studie van Feldmann, vindt men in L.

- PIETERS. Kinsey : een humanistische verkenning van de variaties in het seksueel gedrag. In P. NIJS (ed.), *Hoofdmomenten in de seksuologie. Leuvense cahiers voor seksuologie nr. 4*. Antwerpen-Amsterdam : De Nederlandsche Boekhandel, 1978, 39-55.
37. H.L. ZETTERBERG. *The contraceptive society*. Totowa : Bedminster Press, 1970 (1969).
38. P. SIMON, J. GONDONNEAU, L. MIRONER en A.M. DOULEN-ROLLIER. *Rapport sur le comportement sexuel des Français*. Paris : Julliard-Charon, 1972.
39. J. FELDMANN. *Op. cit.*, 102.
40. J. FELDMANN. *Op. cit.*, 109.
41. J. FELDMANN. *Op. cit.*, 104.
42. J. FELDMANN. *Op. cit.*, 106.
43. Men denke bijvoorbeeld aan de bijna paradigmatische toepassing van de Guttman-schaaltechniek die Ira Reiss ontwierp om de houding tegenover voorhuwelijks-geslachtsverkeer te meten.
44. J. FELDMANN. *Op. cit.*, 107.
45. *Ibid.*
46. P.H. GEBHARD. *Op. cit.*, 18. Hoger reeds geciteerd.
47. J. FELDMANN. *Op. cit.*, 110.
48. W.H. MASTERS en V.E. JOHNSON. *Op. cit.*
49. W.H. MASTERS en V.E. JOHNSON. *Op. cit.*, V-VI.
50. Zie W.H. MASTERS en V.E. JOHNSON. *Op. cit.*, 8.
51. *Ibid.*
52. Toevoeging van dit adjectief is niet bedoeld als de uitdrukking van een waardering van deze kennis maar als uit de dagelijkse omgang overgenomen karakterisering van het populaire aanvoelen van de tegengestelde oriëntaties in expressieve, respectievelijk instrumentele activiteit.
53. *Katholieke Universiteit Leuven*. *Collegeroosters 1979-1980*, 181-182.
54. G.A. KOOY. *Seksualiteit, huwelijk en gezin in Nederland*. Deventer : Van Loghum Slaterus, 1975. Misschien niet zonder betekenis als indicator van een mogelijk verschil in de druk die de Nederlandse, respectievelijk Belgische sociologen bewust of onbewust ervaren om in hun seks-onderzoek de ideologische orthodoxie te bewaren of om daarvan tenminste naar buiten toe een conformistisch beeld op te houden, is de omgekeerde volgorde waarin de drieëenheid van "gezin, huwelijk en seksualiteit" is opgesteld in Kooy's titel vergeleken met de geciteerde Belgische nomenclatuur.
55. A. GEERAERT. *Seksualiteit bij jongeren*. Antwerpen-Amsterdam : De Sikkell & De Nederlandsche Boekhandel, 1977.
56. A. GEERAERT. *Op. cit.*, 80.
57. A. GEERAERT. *Op. cit.*, 84.
58. *Ibid.*
59. Zie A. GEERAERT. *Op. cit.*, 234.
60. "An ideology (...) is a system of beliefs, held in common by the members of a collectivity, i.e. a society, or a subcollectivity of one (...), a system of ideas which is oriented to the evaluative integration of the collectivity (...)", (T. PARSONS. *Op. cit.*, 349).

(Advertentie)

sparen bij het
GEMEENTEKREDIET
...zeker en vast !